

Goede teksten selecteren

Begrijpend lezen voorbij de methode

'Het Nederlandse onderwijs glijdt af' kopten de belangrijkste nieuwsbronnen afgelopen maand. De inspectie (2018) uitte in *De Staat van het Onderwijs 2016/2017* haar zorgen over het dalende leesniveau van Nederlandse basisschoolleerlingen. Een toenemend aantal leerlingen verlaat de basisschool als laaggeletterde. In JSW is veel gepubliceerd over begrijpend lezen. We komen steeds meer tot het inzicht dat de methodes voor begrijpend lezen onvoldoende zorgen dat onze basisschoolleerlingen goede begrijpend lezers worden.

Heleen Buhrs is leerkracht op de Alan Turingschool in Amsterdam

In mijn vorige artikel (Buhrs, 2017) heb ik het gehad over de huidige begrijpend leesmethodes in Nederland. De methodes stellen de leesstrategie centraal. Uit onderzoek blijkt dat dit geen positief effect heeft op de begrijpend leesresultaten. In dit artikel ga ik in op de vraag of je als school effectief begrijpend leesonderwijs kunt geven zonder begrijpend leesmethode. Hoe zorg je voor kwalitatief goede teksten? Hoe zorg je voor een doorgaande lijn binnen de school? Kortom: hoe realiseer je effectief begrijpend leesonderwijs op zowel klassenniveau als schoolniveau?

Methodeteksten ontoereikend

Veel scholen gebruiken de teksten uit de zaakvakmethodes als teksten voor begrijpend lezen en kennisopbouw. Dat is echter niet aan te raden. In veel gevallen sluiten deze teksten onvoldoende aan bij het niveau van de LVS-teksten en is het gat met de teksten die op het voortgezet onderwijs gelezen worden te groot. Met name de teksten die in de methodes voor wereldoriëntatie worden gebruikt, zijn kwalitatief onvoldoende. Uitgevers blijken nauwelijks

verschil aan te brengen tussen teksten voor groep 5/6 en teksten voor groep 7/8 (Evers-Vermeul, Sangers, & De Vreede, 2017). Het verschil tussen de teksten zit vooral in het taalgebruik. De zaakvakteksten in groep 5 tot en met 8 zijn meer persoonlijk van aard dan de teksten in het voortgezet onderwijs. Een voorbeeld hiervan is de veel gebruikte Junior Informatie-reeks en de Informatie-reeks. In allebei de series is de tekst persoonlijk geschreven, terwijl je een meer academisch taalgebruik zou mogen verwachten in de hogere groepen. Leerlingen moeten immers geoefende lezers worden in een samenleving waarin het kunnen lezen van teksten van essentieel belang is. Je kunt je afvragen of deze persoonlijke zaakvakteksten hieraan bijdragen. De doorgaande leeslijn ontbreekt met als gevolg dat leerlingen onvoldoende worden voorbereid op het zelfstandig kunnen lezen van complexe teksten. In figuur 1 (onder aan deze pagina) en figuur 2 (op de volgende pagina) wordt dit verder verduidelijkt. In figuur 1 zie je een tekst over de Europese Unie van de website www.entoen.nu. Hier kun je zien dat de teksten zakelijk geschreven zijn. In figuur 2 zie je een stukje tekst uit de Informatie-reeks. Het begin van dit boekje is persoonlijk geschreven. Je kunt dit voorkomen door ervoor te zorgen dat je binnen de school een duidelijke doorgaande leeslijn hebt als het gaat om de complexiteit van teksten. In deze doorgaande lijn is het van belang dat de complexiteit van de teksten die leerlingen lezen toeneemt.

Wat is een goede tekst?

Allereerst gaat het erom dat je hoge verwachtingen hebt van je leerlingen. Je kunt

Europa

Nederlanders en Europeanen

Geen geld meer wisselen tijdens een vakantie in Frankrijk: sinds 2002 heeft Europa de euro. Het begon allemaal in 1951 met de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, waar ook Nederland lid van werd. Sindsdien is 'Europa' steeds verder uitgebreid tot een belangrijke economische macht.

Figuur 1 – Inleidende tekst www.entoen.nu over de Europese Unie

Vincent van den Hoogen

←
Kijk bij het selecteren van een geschikte tekst naar de kwantitatieve en de kwalitatieve aspecten van de tekst

bijvoorbeeld best in groep 1 en 2 teksten met hoofdzinnen en bijzinnen gebruiken voor het begrijpend luisteren. En leerlingen in groep 7 en 8 kunnen prima teksten lezen uit de boeken die op het voortgezet onderwijs gebruikt worden. Het is dan wel belangrijk dat je als leerkracht goed hardop denkend voordoet hoe je met zo'n complexe tekst omgaat. Leerlingen hebben jou als expert nodig om een tekst te begrijpen. Als dit niet zo is, is de tekst te makkelijk. Je zult zien dat leerlingen gewend raken aan het lezen van moeilijke teksten als je dit herhaaldelijk doet. Uiteindelijk leren leerlingen zelfstandig deze teksten te lezen.

Bij het selecteren van een geschikte tekst kun je kijken naar de kwantitatieve en de kwalitatieve aspecten. Bij de kwantitatieve aspecten gaat het vooral om de zinslengte en de lengte van de tekst. Ook hier blijkt namelijk een verschil tussen de teksten die in begrijpend leesmethodes gebruikt worden en de zaakvakteksten in methodes enerzijds en wat er van leerlingen gevraagd wordt in de Citotoetsen anderzijds. De teksten in de Citotoets zijn lang, hebben een complexe zinsbouw en de zinnen bestaan voornamelijk uit

hoofdzinnen en bijzinnen, terwijl de teksten in de methodes vooral korte zinnen bevatten met weinig bijzinnen. De overgang tussen reguliere teksten en de teksten die als toets of op het

Europa toen en nu

'Ik kom gedagzeggen', zegt José. 'We gaan op vakantie.' 'Ja, naar Portugal', knikt opa. 'Daar ben ik vroeger ook geweest.' Hij wijst naar een fotoalbum. 'Ik heb er foto's van.' Opa neemt José mee terug in de tijd, naar 1970. Toen ging hij voor het eerst de grens over. José ziet een rij vrachtwagens op een foto. Opa legt uit dat ze stilstaan bij de grens. Bij elke grens in Europa moesten chauffeurs formulieren invullen. Douaniers (zeg doewaanjees) controleren de lading. 'Dat ben ik', wijst opa. 'In mijn hand heb ik francs, Frans geld. Wij hadden toen nog guldens. Elk land had zijn eigen geld.' Een paar dagen later stond opa bij de Spaanse grens. Daar waren strenge controles! Opa moest zijn koffer leegmaken. Opa vertelt over Franco, een dictator die Spanje met ijzeren hand regeerde. 'Ik was een beetje bang. Dus ik zeurde maar niet over die koffer.'

De andere foto's zijn in Portugal genomen. Het land is mooi, maar de wegen zijn niet zo best, ziet José. Daar staat opa voor een telefooncel. 'Die vond ik na lang zoeken. Toen kon ik naar huis bellen.'

Figuur 2 – Uit: De Europese Unie Informatie-reeks, nummer 275

Onderbouw		Bovenbouw	
Kwalitatief	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis wordt uitgebreid. • Onderwerp sluit aan bij het thema. • Leerlingen moeten moeite doen om de tekst te begrijpen. • Van alleen letterlijk naar ook figuurlijk taalgebruik. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis wordt uitgebreid. • Leerlingen moeten moeite doen om de tekst te begrijpen (herlezen). • Er zitten meerdere lagen in de tekst. • Letterlijk en figuurlijk taalgebruik. 	
Kwantitatief	<ul style="list-style-type: none"> • Persoonlijk taalgebruik. • Simpele opbouw met duidelijke kopjes. • Plaatjes ondersteunen de tekst. • Eén of twee alinea's naar langere teksten. • Tekstdelen zijn met elkaar verbonden (er is sprake van samenhang). 	<ul style="list-style-type: none"> • Academisch taalgebruik. • Complexe opbouw. • Hoofdzinnen en bijzinnen. • Minimaal vijf alinea's. • Weinig plaatjes. • Tekstdelen zijn met elkaar verbonden (er is sprake van samenhang). 	

Figuur 3 – Eisen bij het selecteren van teksten

voortgezet onderwijs worden gebruikt, is te groot. Leerlingen hebben daardoor onvoldoende leeservaring opgedaan met complexe teksten. Je kunt als leerkracht deze kloof dichten door zelf teksten te zoeken en deze te gebruiken voor begrijpend lezen. Maar hoe weet je wanneer een tekst een goede tekst is? Figuur 3 (hierboven) laat een doorgaande lijn zien als het gaat om de complexiteit van teksten. Je kunt dit gebruiken bij het selecteren van geschikte teksten voor je begrijpend leeslessen.

Kennis centraal

In 1988 deden Leslie en Recht onderzoek naar begrijpend lezen. Zij vergeleken het effect op het begrijpen van teksten tussen kennis van de wereld en het technisch leesniveau. Ze verdeelden de onderzoeksgroep in vier groepen: leerlingen die niets wisten over het onderwerp en slechte technisch lezers waren, leerlingen die niets wisten over het onderwerp en goede technisch lezers waren, leerlingen die veel over het onderwerp wisten en slechte technisch lezers

Figuur 4 – Kennis opdoen

waren en leerlingen die veel over het onderwerp wisten en goede technisch lezers waren (zie Bootsma, 2018).

Het mag geen verrassing zijn dat de laatste groep de tekst het best begreep. Wat echter wel opvallend is in dit onderzoek, is dat leerlingen die veel wisten over het onderwerp, maar de tekst technisch niet goed konden lezen, toch de tekst konden begrijpen. Zelfs significant beter dan leerlingen die niets over het onderwerp wisten, maar wel technisch de tekst goed konden lezen. Hieruit kunnen we concluderen dat de algemene kennis die leerlingen hebben de beste voorspeller is voor het worden van een goede begrijpend lezer.

Veel pleit er dus voor om onderwijs te bieden dat gericht is op het verdiepen en uitbreiden van kennis. Op deze manier zorg je ook voor gelijke kansen: immers een leerling die veel weet, begrijpt een tekst beter, waardoor hij meer kennis opdoet. De verschillen tussen leerlingen worden groot als een leerling onvoldoende kennis van de wereld heeft. Als school moet je ervoor zorgen dat alle leerlingen veel kennis opdoen en dat minimaal de kerndoelen behaald worden. Figuur 4 hierboven verduidelijkt dit proces.

Ongekend harde maatregelen in Kaapstad; nog even en er komt geen water meer uit de kraan

Het is verboden auto's te wassen, het gazon te besproeien of het zwembad te vullen met drinkwater. Boeren moeten hun waterverbruik met 60 procent terugschroeven, burgers mogen vanaf 1 februari per persoon niet meer dan 50 liter water per dag gebruiken (in Nederland is het gemiddelde gebruik 119 liter). Het zijn ongekend harde maatregelen die Kaapstad treft om een ramp te voorkomen: de dag dat er geen druppel water meer uit de kraan komt.

'Day Zero' valt volgens berekeningen op 21 april. Dan dreigt Kaapstad als eerste moderne wereldstad door de gevolgen van klimaatverandering te worden platgelegd. Drie droge winters op rij hebben de immer goed gevulde stuwmeren rond de stad vrijwel droog gelegd – een ongekend fenomeen. 'Niemand had dit kunnen voorzien', zegt Kevin Winter, klimaatdeskundige aan de Universiteit van Kaapstad. 'In 2014 waren de waterreservoirs nog overvol. Kaapstad wordt nu direct gedwongen zich aan de passen aan de klimaatverandering.'

Figuur 5 – Tekst bij het thema 'Natuurrampen' uit de Volkskrant van 19 januari 2018

Thematisch onderwijs

Thematisch onderwijs kan een belangrijke rol spelen bij de kennisopbouw. Het zorgt voor samenhang tussen de vakgebieden. Leerlingen leren veel over een onderwerp, lezen teksten en verbreden en verdiepen kennis. Zo wordt kennis gestapeld, ook wel 'scaffolding' genoemd. Je kunt dit als school vormgeven door een themacyclus te ontwerpen, zodat thema's gedurende de acht jaar op de basisschool herhaald en verdiepend terugkomen. Hierdoor kun je ook steeds complexere teksten selecteren, omdat leerlingen al veel over het onderwerp weten. Het krantenartikel uit figuur 5 (op de vorige pagina) heb ik in groep 6 gebruikt voor een begrijpend leesles tijdens het thema 'Natuurrampen'. Deze tekst konden de leerlingen goed begrijpen, omdat ze al veel wisten over het onderwerp 'droogte'.

Goed begrijpend leesonderwijs

Je kunt als school begrijpend leesonderwijs zonder methode realiseren. Onderstaande punten kunnen je helpen om ervoor te zorgen dat je goed begrijpend leesonderwijs op je school en in je klas kunt aanbieden:

- 1. Achtergrondkennis speelt een cruciale rol bij het begrijpen van een tekst.** Zorg ervoor dat de leerlingen veel kennis opbouwen gedurende de acht jaar op de basisschool. Je moet er als school naar streven dat minimaal de kerndoelen behaald worden.
- 2. Geef minimaal drie begrijpend leeslessen per week.** Probeer als team kansen te zien om veel met teksten te werken. In het begin kost het tijd om je eigen begrijpend leeslessen voor te bereiden. Je wordt er echter handiger in als je het veel doet.
- 3. Gebruik verschillende soorten teksten.** Gedichten, fabels, sprookjes, verhalende teksten, informatieve teksten, alle soorten teksten moeten vanaf groep 1 aan bod komen.
- 4. Alle teksten die gebruikt worden, moeten kwalitatief én kwantitatief goed zijn.**

Korte zinnen

Korte zinnen laten ruimte voor interpretatie en zorgen voor minder samenhang. Dit zorgt voor minder tekstbegrip. Zeker zwakke lezers zullen moeite hebben met teksten zonder verbindingswoorden. Zie deze voorbeelden:

- Jim is erg laat. Hij pakt de bus.
- Jim is erg laat, want hij pakt de bus.
- Jim is erg laat, hoewel hij de bus pakt.
- Jim is erg laat, dus hij pakt de bus.

Tips bij begrijpend lezen

- **Kijk of je een samenwerking aan kunt gaan met de plaatselijke boekhandel.** Je kunt dan samen kijken welke boeken goed zijn.
- **Gebruik voor geschiedenisprojecten de teksten van www.entoen.nu.** Deze teksten zijn geschikt, omdat ze een heldere opbouw hebben. Daarnaast sluiten de teksten inhoudelijk goed aan bij de canon.
- **Bestel de boeken van Geo voor het voortgezet onderwijs voor aardrijkskundige onderwerpen.** Deze teksten kun je gebruiken in de groepen 6 tot en met 8.
- **Richt in de school een boekenkast in voor leerkrachten waarin alle interessante boeken en teksten passend binnen de thema's worden verzameld.** Dit scheelt tijd als het thema nog een keer gedraaid wordt.
- **Zorg in iedere klas voor een gedicht van de week, het liefst passend bij het thema.** Het gedicht kan op maandag centraal staan tijdens je begrijpend leesles.
- **Bereid minimaal een keer per twee weken de begrijpend leeslessen voor met je collega's in de bouw.** Iedere collega neemt één goede tekst mee passend binnen het thema dat gedraaid wordt. Je hebt dan al snel vier complete begrijpend leeslessen gemaakt.
- **Probeer vanaf groep 3 minimaal twee boeken per jaar met de gehele klas te lezen.** Samen een boek lezen, biedt ontzettend veel kansen om over boeken te praten en te discussiëren. Dit is zeer goed voor het leesbegrip (Hattie, 2013).

5. Zorg na het lezen voor actieve verwerkingsvormen passend bij de inhoud van de tekst.

Zie hiervoor ook de werkmap *Lezen... denken... begrijpen!* van Förrer en Van de Mortel (2010). Wat ook effectief is, is om met leerlingen in discussie te gaan over de inhoud van de tekst.

6. Stel een leescoördinator aan.

Een leescoördinator op een school is onmisbaar, want de leescoördinator bewaakt het algehele proces van begrijpend lezen en zorgt voor een duidelijke doorgaande lijn binnen de school. De leescoördinator gaat op klassenbezoek, ondersteunt leerkrachten en organiseert bijeenkomsten om met elkaar de begrijpend leeslessen voor te bereiden. ●

LITERA TUUR!

- Bootsma, M. (2018). Thematisch werken in samenhang. *JSW*, 102 (5), 12-15.
- Buhrs, H. (2017). Effectief begrijpend leesonderwijs. *JSW*, 101 (10), 12-15.
- Evers-Vermeul, J., Sangers, N., & Vreede, A. de (2017). *Succesvol lezen in het basisonderwijs: Zaakvakteksten voor groep 5-8: een doorgaande leeslijn?* Stichting Lezen reeks 28. Delft: Eburon.
- Förrer, M. & Mortel, K. van de (2010). *Lezen... denken... begrijpen!* Amersfoort: CPS.
- Hattie, J. (2013). *Leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *De Staat van het Onderwijs 2016/2017*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap: Den Haag.
- Leslie, L. & Recht, D. (1988). *Effect of prior knowledge on good and poor readers, memory of Text. Journal of education psychology*, 80 (1), 16-20.

Wil jij op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem nu een abonnement op JSW

Wil je niets missen, neem dan een abonnement op HJK én JSW en betaal slechts €119,50 per jaar

JSW lezen op tablet en pc via Schooltas

Ontvang 10 x JSW

Krijg toegang tot het digitaal archief

Studenten ontvangen 40% korting

Samen voor €79,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.jsw-online.nl of bel 088-2266692